

ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУНУ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК БОТТАНДЫРАР

Партияның Тыва область организациясынан СЭКП-нің XIX Бүгү-эвилел конференциясына делегаттар — СЭКП Төл Комитетинин кеңсигунне кандаат, партия обкомунун бири секретары Г. Ч. Ширшин, «Тимелге» совхозтун хойжуу, бригадада партия эге организация-зынын секретары Т. И. Базылы, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттын чингине директору Ю. Т. Комаров, Кызылдын № 15 школазында партия эге организациясынын секретары, башкы К. И. Ярославцева оларнын кызылчылар болгаш херайнын аалчылары-биле ужуражылгасы СЭКП обкомунун Политинг чырылыштын динчтан болгаш бис.

Конференциянын делегаттары-биле ужуражылга ажилышчы байдалга ажитыг, солду болуп эркен. Партиянын болгаш чуртун амыралында улуг болушкун — СЭКП-нин XIX Бүгү-эвилел конференциянын канчаар эркенинин дугайында боттарыннын болгаларын, оол хулап алган чутула документилеринде соругаларын, оларны ажил-херекке, амыралга боттандырада партия, совет, ажил-агый органныр чуту кылгырын, кандыг хемчеглерин алаа чотурун делегаттар чутулаан.

Партия обкомунун бири секретары Г. Ч. Ширшин эс алган, партиянын улуг итулганынын ужу-дузанын конференциянын таарда чутулаанга эл М. С. Горбачев биди-биле уюлганни демдегелеш, совет коммунистер, ажилчы чоннар, делегетини хей-нигизини конференцияга улуг уюлганни берип турарын чутулаан. Конференцияга чутулаанкай чакчылар бугаар ханы анализтеп, партияны принципчилдыг, белик негеделдеп, ботшугушкуну, демократиян чутулаан, ажил-херекке чутулаан, эде тургустунушкун талазы-биле чорутуп келген ажилдын тунелерин уюлган.

Конференцияга чутулаанкай көргеп кол айттыг бистин иштинелдин амыралынын буту талазын хара туткан демократиялыгын, эде тургустунушкуну чакчыларын чок калбартып, ханналарын болган. Ичканган алаа ажилдап кылган, хулап алган резолюциялар чуртун салым-хуулуна улуг ужу-дузанын, олар чакчыларын чакылбас тууш кезе, кучут дур-гедикчилер болуп. «СЭКП-нин XXVIII съездинин иштинилерин боттандырып турарыннын болган эде тургустунушкуну ханналар талазы-биле соругалар дугайында, «Совет нигизинде демократиялыгын болган политиктиг системанын реформанын дугайында», «Бирократизм-биле демекчел дугайында», «Ажил-херекке чурт дугайында», «Эрге-хойлук ре-

ол хирезинде дузалаа ажил-агый чок. Шак илдегеске-даа бугурулгелер Кызылда бар. Ногаа аймаа естүрер теи-диңаларыг коллектитер лат-тыр, эде кылдыр объектилер эвеш эвешин айткан.

Туугунун материал-техниктиг базанын окжидеринин айттырын чутулаа көрүп, бже доктаамал кичээлгеи салып турарын бири секретары чутулаан. Бажиң тулар комбинатты, бир чаа туулу заводун ажилдаа киирер. Шагаан-Арылда цемент заводун тулуп турар, республикага тулуп херек сайырадырынга биче эвеш рольду ойнаар. Нафтопродуктуларын дамчылар коолайлар тулуун удаас эгелер, оол ужу-дузанын улугу айткан.

Республиканың улетпур бугурулгелери экономиктиг уюлган реформаны амыралга боттандыра дөш элөөн ажилдарын чорутуп келген, оол ажилы-биле улетпур продукциянын бугурун элүүп турар. Ичканган алаа болза, экономиктиг уюлган реформаны күүсүр дөш ажилдап турарымыс негедеге четпозинден улетпур бугурулгелерде эде тургустунушкун оюм, ол чорук четпестерин боттандырып турар демдегелеш.

Идеология ажилын чакыртырын айттыргаларында бири секретары доктап, ботталы-биле партия органи-зацияларын соругаларын чутулаан. Ажилчы чонун политиктиг болгаш хуш-мурнууда салдыган шит-

олярнын эде тургустунушкуну херекке шитпүзү киржирин чечип алыр. Ажил-ижиңи кайы хире эде тургустунушкуну сен, эде тургустунушкуну кандыг улугу киргеп, сен деп кижжи бугурун айттырар уе келген. Советтерде, ажил-агый органнырда ажилын эде тургузар, чаа эу-биле ажилдаар дөш салым сал-бас, четпес ажилдап турар эштер ам-даа бар. Шак илдегес четпестерден шыгын тунелди уюлгуп уе келген.

Г. Ч. Ширшин ужуражылга уюлган чыгылганга «Совет нигизинде демократиялыгын болган политиктиг системанын реформанын дугайында» резолюциянын чам-дык чутуларынга тайылбырын кылган. Партия болган кут-руне органнырнын хулап-гелерин ажилдаарын, ССРЭ-нин улус депутаттарынын съездинин чымылдарын, Дээди Советтин Даргазынын албан-дузалын тургузарын, солугда системанын эскерт-тирин, партиянын иштиги амыралын, партия эге органдарынын ажил-агый чакыртырын демократиялыгын, партия аппаратын эде органдарын, партияга контроль-ревизия ажилын сайырагтайдырын ол чутулаан.

Партия конференциянын хулап алган документилеринде амгы уе-чаада партиянын болгаш чуртун мурнууда салдыган шит-

пирлар, кылдыр ужураут ажилдарын шитпүзү кир-ген. Эде тургустунушкуну, демократияны, ажил-херекке чоруту калбартып, ханналар талазы-биле соругаларын амыралга боттандыра дөш партия организациын бурзуу, партия ажилдакчымы, ком-мунист бурзуу кандыг-даа айттышкын устунден мана-айын боттары ажил-херекке килерин, чогаалдыкчы, бу-биле ажилдаарын Г. Ч. Шир-шин ужуражылга уюлган чутулаан айткан.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттын чин-гине директору Ю. Т. Комаров чутулаан, экономиктиг уюлган реформаны боттанды-ра дөш чуту кылды тур-арын айттыргаларында док-таан. Конференцияга уюл-ган реформанын күүсеттигин турарында ханы анализте берген. Бо талазы-биле 36 кижжи санал берген. Иштин-биле алырга бо чутулаа дерек хожулап турарын санал бер-генер шитпүмчүлөөн. Оол чылдагааннарнын тайылбыр-лап чутулаан. «Тыва даг-дугу» комбинаттын дирек-циясы, партия, профивелд органдарынын уюлган реформаны боттандыра дөш чамдык хемчеглерин ол чоруткан. Коллектив бот-оруд-ча-чарыла-биле ажилда-рынче шитчөөн, ажилчы-нарын ажилдаарында, чурт-таарында, диктанарында таарымчалыг байдалдарын тургузар дөш хемчеглерин

ап турар. Ажилчынарын, инженер-техниктиг ажилдак-чыларын ажил телевири улаттырган. Бо бугу болза комбинаттын ишчилеринин чедикшиг ажилдаарында салдарын чедирген.

Күш-ажыл — амыралдын уюлган, кижиге материал-дыг чагай чутуларын ол берип турар. Ичканган чуту-ажылды эки органдары эргежок чутула, ычкан уюл-ган реформа чедикшиг боттандырын тунелдинде Ю. Т. Комаров чутулаан.

Улус өредиктеги талалеп келген делегаттар конферен-циянын ажилында илдекей-лиг киржи, боттарынын са-нал-оналарын кииргенин башкы К. И. Ярославцева чу-таалаан. ССРЭ-нин Улус өредикте талазы-биле кут-руне комитетинин даргазы Г. А. Игдиди-биле олар ужуражи-п, улус өредиктеги ажилын эде тургузарда чуту кыл-дын чутулаанкай чыл-ганнарга дыккайкан. Амгы уеде башкыларын соруга-зы болза, амыралга анык кижини белеткери болуп. Өредикте номнарнын шына-рын акжидеринин айттыр-галарында ол база доктаган. Моон соңгаар школа чөвү-лелерин тургузарынын, орус тилди школаларга өредик-рин акжидеринин чутула-зын айткан.

«Тимелге» совхозтун хой-жуу Т. И. Базылы сес ал-ган, ужуражылганын кир-жакчилеринин кичээлгеи аш-чем программанын күү-

седине чуту кылгырыне уг-ландырган. «Тимелге» сов-хоз кутурыне эт, сүт, тараа, дук садарынын планиг оонадаларын күүселди, ба-гай эвеш көргүзүлгелерин чедип ап турар, ычканган болза ногаа аймаа естүрерине кичээлгеи салбай турарын шитпүмчүлөөн, бо херекти чутулаан көөрүн айткан. Көдөниң ишчилеринде хоо-райларын ажилчы чөвү шеф дузанын чедикшиг ажилы улуг, ычканган оол акжидерин чутулаа кел-ген. Малчын кижжи чылдыг дөрт элчөөнде дыштаныр хуи, байырларда-да барым-даалайын, диктан чок дыштанмай ажиллап турар. Илдегес кижилерин ажил-даарында, чурттаарында, дыштанарында таарымчалыг байдалдарын ам-даа боту-чотуру-биле тургуспаан.

Коммунист бурзу ол белик атка төлөтпүр болуп, эде тургустунушкуну, революсу-чаарында дөш демисежирин партия конференциянын иштинилерин ооналап айткан болгай, ич-канган мен совхозтун ко-ференциянын иштинилерин күүсүр дөш, ботунун хулаа планиг оонадалар-ынын ажил боттандыра дөш палыны ажилдаары-нын тунелдинде хойжу чуту-лаан.

Конференциянын делегат-таы ужуражылганын кир-жакчилеринин хей саныг айттыргаларында ханналар, Таан-оол ХЕРТЕН.

30—40 чылдар үзүнде болгаш 50 чылдарнын эгезинде болгулаан репрессиялар-биле холбашкан материалдарны немей өөренип көөр талазы-биле СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ КОМИССИЯЗЫНДА

«Ленинград» барып-трощи-мыска блок» деп алаан херек бугаар эскер-биле кады эс-терин шиткелде солаан бол-гаш оларнын херекке үлгө-лөшкөн союму чок бол-гаш, илдегес уе херекти союм-сактаан.

1906 чылда бээр партия кеңсигуну Н. И. Бухарин, 1898 чылдан бээр партия кеңсигуну А. И. Рыков Октябрь революциянын белеткери бол-гаш эртертеринин илдекей-лиг киржикчилер чораян. Ре-волюция тилдин союмда пар-тиянын болган күүсүнүн хан-нысалагы албан-дузалында-рыга ажилдарын оларга бу-зуреп турган. Союмданын тургузарын дөш демекчел олар хей кучуп бергенер.

Н. И. Бухарин 1917 чылдан 1934 чылга чедир партия ТК-нын кеңсигуну, 1934 чылдан 1937 чылга чедир кеңсигуну-нун чылдамы болуп, 1919 чылдан 1929 чылга чедир Поли-бюроунун составында тур-ган. Ур уюмун «Ленинград» «Правда» болгаш «Известия» солунарын редакторлаа «Ора-на. Партиянын алаан хей сыздаларын документилер бол-гаш Комитетинин Про-грамманы оол удурутгазы-биле белеткерткен. Коми-тетинин ажилында ол илде-кейлиг киржи чораян.

А. И. Рыков 1921 чылдан 1924 чылга чедир ССРЭ-нин Улус Комиссариатынын Чыгууларын болган РСФСР-нин Улус Комиссариатынын Чыгууларын Даргазынын ор-дунда, оол союмда 1930 чылга чедир Даргазы бол-ган ажилда келген. 1929 чылдан

1930 чылга чедир — Политбю-роунун кеңсигуну. Ол чылдарда партиянын аштык болгаш диктан политиканы боттан-дыра талазы-биле хей таа-дыг ажилды кылган. Ленинни кооператив планын херек кы-рында боттандырынга А. И. Рыков улуг салымшынын киирген.

Н. И. Бухарин биле А. И. Рыков боттарынын политиктиг ажил-хорудуларын чамдык чакыртыларын амыралган. Чамдык идеяг демекчел со-люмданын тургустунушкуну оруктарын болган, методтарын толдарында олар чамдык таарымчаларга тусбай тургу-зуп элөөн бээр турганар. Ич-канган оларнын илдегес херекти чакыртылар болган тускайлап тургузгаларын партия-га удуз херекти боттанды-рган. ВКП (б) ТК-нын фев-раль-март (1937 чыл) Плену-мунда чедир олар партия та-лазы-биле хемчег алыр бол-гашкыр.

Н. И. Бухарин биле А. И. Рыков партиянын чоруту-п дугайында айттырын Партиянын контроль коми-тели чутулаан килер бол-гаш, оларын партия кеңсигуну-нун тилдире оларга хам-барыштыр кылган политиктиг бугурулааныннын уюлган чотун база оларын сүз чуртуну-биле дөш агаркын өөренип кербашкан, а ол иш-ки оларын партиянын бол-гаш Совет күүсүнүн мурнуу-да ажил-херекке өөренип келген. Н. И. Бухарин болган А. И. Рыков 1934 чылдан июнь 21-ге СЭКП ке-

релдинге катан тургускай (өлгенинги союмда). База ол ишкан А. П. Розен-голышту, М. А. Чернову, П. П. Буланову, В. А. Максимов-Дикоскийн болган Х. Г. Ра-ковскийн (өлгенинги союмда) партияга катан тургускай.

Н. А. Зелецкий, В. И. Ива-нов, П. Т. Зубарев, Г. Ф. Гринко, С. А. Бессонов, Н. Н. Крестинский, А. Икрамов, В. Ф. Шраггович болган Ф. Ходжаев оларын оол мур-нууда-ла партияга катан тур-гускай турган.

«Антисоветтик барын-троц-киски блок» дээр херекке оонашкан Л. Д. Пастев, Л. Г. Ленин, П. П. Кроков болган И. Н. Казаков партия кең-сигуну эвеш турганар.

СЭКП ТК-нын чамдык Пар-тиянын контроль комитети М. П. Томскийн партиянын чоруту-п дугайында айт-тырышкан база чутула-нышкан 30 чылдарда Буха-рин биле Рыков ханна-кан, алаа удуз политиктиг бугурулааныннын уюлган чотун тургузган, ол бо-дунча амыралга четпеген. Ол уюм М. П. Томскийг удуз туртуруп турган политиктиг бугурулааныннын уюлган чотун чок болгаш өөренип келген СЭКП ТК-нын чамды-га П. К. оол 1904 чылдан бээр партия стажын катан туп-гускай.

СЭКП ТК-нын чамдык Партиянын контроль комитети-нин чамдыкын кичээлгеи алаан.

СЭКП ТК-нын Политбю-роунун составында ажилын тур-густунушкуну

Мал салым алыр-биле

ОЛАРНЫҢ УЛЕГЕРИ

ажаалга банкызында чээли ап турар кижилерини саны көнүдүр турар Александр Оюн, Мая Декин, Татьяна Монгуш, Борбак-оол. Дүдүп олар кинек салып алыр-биле кээлини алган, инек-терин салып алыр.

Эртен чылдын суурин чурттакчыларын элөөн күүсүмүнүн даргалары-на, чурттакчылар-даа ко-мулап чутулаар болулар. Мурнууда чылдарда Нарын кеңини уюлган сугуу бол-гаш ап, оон-биле суурда тараан микштар-даа, чон тараан ороорун-даа сугуттар ап турган. Бо чылдын оол бадарын алыр дөш каш-лаа улаа шефтерини организа-таш, чалашканын район болган кездэ Советтерин күүсүмүнүн даргалары чутулаан турар.

Чурттакчылар тарып алган ороорун суг чок дөш, каа-лар эвеш, оолун куууктардаа хол-биле сугаап, сугуттар ап туралар.

Суурин чурттакчы-ларын Алай-оол Сайды, Милала Кула, Дилин-оол Саа, Сүрү Сергеев олар хулаа болуп турар алыр-биле ажаалга банкызында чээлини алган, банкызында боттарынын кучу-биле тулуп илдегес бергенер. Оларын улугерин биле эске кездэ Советтерде чон база хуулуна бажынар тулуп турарын хейи кичеек диктан болуп, Чурттакчы чонун тала-зындап эстүрүп алган артык-шыгын мал-маганын куту-неге салып турар.

Чонун дузалаа ажил-агыйн хемчеглеринге райо-нун шитүмү-биле комитетини свертүп экил салып, дузалап турар. Ол ишкан кездэ Советтин шитүмү-биле хуу-луна мал тулуп тураргаа суги кезер шалдырын ху-ваалдык кылдып, күүсү фондунулаа иштаттар турар дөш пенсжерлерге херек тускан бээр турар. Николай ДАЖИНИА.

